महात्मा ज्योतिबा फुले
क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले
यांच्या शाळेत शिकणारी पहिली
विद्यार्थिनी...
अ
ब
क
ड
मुक्ता साळवे
शिंदे शिक्षण प्रसारक मंडळ आयोजित
जागतिक महिला दिनानिमित्त
सत्यशोधक मुक्ता साळवे समाजभूषण पुरस्कार 2026
पुरस्कारार्थी
प्रा. अश्विनी खवळे
(संशोधन)

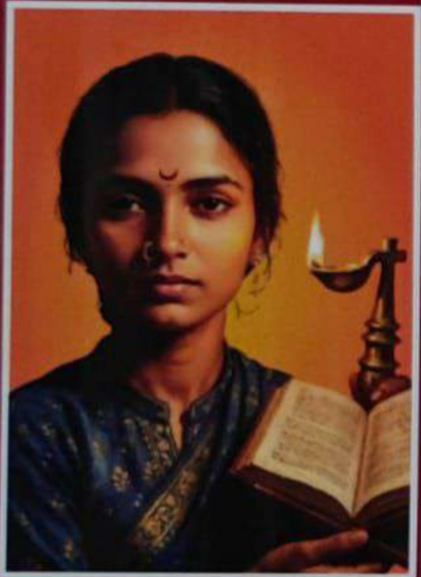

सत्यशोधक

मुक्ता साळवे

समाजभूषण पुरस्कार

सोहळा-२०२६

❊ सन्मानपत्र ❊

प्रा.अश्विनी खवळे

(युवा संशोधक, सातारा)

ज्यांचा इतिहास लिहिला गेला नाही, ज्यांचा आवाज नोंदवला गेला नाही, आणि ज्यांचे कर्तृत्व काळाच्या पानांत हरवले, त्यांना शब्द देणारी लेखणी म्हणजेच खरे संशोधन होय. समाजाच्या इतिहासात ज्या आवाजांना कधी लिहिले गेले नाही, ज्या संघर्षांना शब्द मिळाले नाहीत आणि ज्या स्त्री–अनुभवांना दुर्लक्षाच्या अंधारात ढकलले गेले. त्या सगळ्यांना प्रकाशात आणण्याचे धैर्यशील कार्य आपण आपल्या संशोधनातून केले आहे. कारण, इतिहासाकडे केवळ भूतकाळ म्हणून न पाहता, तो आजच्या सामाजिक न्यायाचा दस्तऐवज म्हणून मांडण्याचे कार्य आपण अत्यंत संवेदनशीलतेने केले आहे.

एम.ए, बी.एड, सेट आणि नेट, अशी शैक्षणिक पात्रता प्राप्त करून आपण सध्या 'पश्चिम महाराष्ट्रातील मातंग समाजाचा ऐतिहासिक अभ्यास' या विषयावर पीएच.डी अर्थात विद्यावाचस्पतीचे संशोधन करीत आहात. त्यामुळे हे संशोधन केवळ एक प्रबंध नसून, वंचित समाजाच्या जगण्याचा, संघर्षाचा आणि योगदानाचा साक्षीदार आहे. वंचित आणि उपेक्षित समाज घटकांचा अभ्यास करताना आपण सातत्याने मूलभूत आणि क्षेत्राधारित संशोधन केले आहे. परिणामी, आपले संशोधन हे केवळ आकडेवारीपुरते मर्यादित न राहता, माणसांचे अनुभव, स्मृती आणि जीवनसंघर्ष यांचा अविभाज्य भाग बनले आहे.

विशेषतः मातंग समाजातील महिलांचे इतिहासातील योगदान उलगडून दाखविण्याचे आपले कार्य अत्यंत मोलाचे आहे. ज्या स्त्रियांनी समाज घडवला, पण इतिहासात ज्यांची नावे हरवली, त्यांना आपण संशोधनातून ओळख, सन्मान आणि स्थान दिले आहे. इतिहासाच्या मुख्य प्रवाहातून जाणीवपूर्वक किंवा अजाणतेपणी दूर ठेवलेल्या स्त्री व्यक्तिमत्त्वांचा शोध घेऊन आपण सामाजिक इतिहासाला नवे परिमाण दिले आहे. त्यामुळे आपले संशोधन म्हणजे केवळ लेखन नव्हे, तर ऐतिहासिक अन्यायाविरुद्धचा शाब्दिक एल्गार आहे. शिवाय, हा केवळ अभ्यास नाही, तर हा ऐतिहासिक अन्याय दुरुस्त करण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न आहे.

महाराष्ट्रातील विविध शैक्षणिक परिषदांमध्ये आपण आपल्या शोधनिबंधांचे सादरीकरण करत असून, आपल्या अभ्यासपूर्ण मांडणीला विद्वत्वतुर्ळात विशेष प्रतिसाद मिळाला आहे. ही दखल आपल्या संशोधनाच्या प्रामाणिकतेची आणि वैचारिक खोलीची साक्ष देते. सध्या आपण 'मुक्ता साळवे ते मुक्ता साठे' या संशोधन प्रकल्पावर कार्यरत आहात. त्या माध्यमातून मुक्ता साळवे यांच्या वैचारिक वारशापासून पुढील काळातील स्त्रीवादी विचारप्रवाहाचा अनुक्रम अभ्यासण्याचा आपला प्रयत्न हा सामाजिक इतिहासलेखनातील एक महत्त्वाचा टप्पा आहे. या प्रकल्पाद्वारे वंचित समाजातील स्त्रियांच्या वैचारिक, सामाजिक आणि लढाऊ योगदानाचा सलग मागोवा घेतला जात आहे. हा अभ्यास केवळ भूतकाळ समजून घेण्यासाठी नव्हे, तर आजच्या स्त्री–अस्मितेची मुळे ओळखण्यासाठी अत्यंत आवश्यक आहे, याची आम्हाला विशेष जाणीव आहे.

आपण इतिहासाकडे केवळ अभ्यासाचा विषय म्हणून पाहिले नाही, तर इतिहासाला जगलेल्या वेदनांचा, संघर्षांचा आणि स्त्री–अस्मितेच्या शोधाचा दस्तऐवज बनवले. पश्चिम महाराष्ट्रातील मातंग समाजाचा अभ्यास करताना त्यांनी केवळ आकडे मांडले नाहीत, तर पिढ्यान्पिढ्या चालत आलेले दुःख, झगडा आणि आत्मसन्मानाचा लढा शब्दांत उतरवला. त्यामुळे 'मुक्ता साळवे ते मुक्ता साठे' हा आपला संशोधन प्रवास म्हणजे वंचित स्त्री–विचारांचा सलग प्रवाह आहे. आपल्या संशोधन कार्याची दखल आंतरराष्ट्रीय पातळीवरही घेण्यात आली असून, युनिव्हर्सिटी ऑफ जिनेव्हा (स्वित्झर्लंड) येथून आपल्याला निमंत्रण प्राप्त झाले, ही बाब आपल्या संशोधनाच्या दर्जाची जागतिक मान्यता दर्शवते. त्यामुळे हे आपले केवळ वैयक्तिक यश नाही, तर तो भारतीय वंचित इतिहास लेखनाचा जागतिक सन्मान आहे. परिणामी, आपल्या माध्यमातून भारतीय स्त्री–अभ्यास आणि दलित इतिहास संशोधन आंतरराष्ट्रीय व्यासपीठावर पोहोचले, ही अत्यंत अभिमानाची बाब आहे.

आपले संशोधन शैक्षणिक चौकटीपुरते मर्यादित न राहता सामाजिक न्याय, स्त्री–अभ्यास आणि वंचित इतिहासलेखन यांना नवे अधिष्ठान देणारे ठरले आहे. ज्ञानाचा उपयोग समाजासाठी कसा करावा, याचे उत्तम उदाहरण आपण घालून दिले आहे. आपल्या कार्यामुळे समाजातील दुर्लक्षित घटकांना शैक्षणिक व वैचारिक मुख्य प्रवाहात स्थान मिळण्यास हातभार लागला आहे. आपण संशोधक म्हणून नव्हे, तर संवेदनशील सामाजिक दस्तऐवजकार म्हणून आपली भूमिका बजावत आहात. युवा संशोधक म्हणून आपली वाटचाल ही अनेक विद्यार्थ्यांसाठी, विशेषतः वंचित समाजातील तरुण–तरुणींसाठी प्रेरणादायी आहे. म्हणूनच आपल्या संशोधनात्मक वाटचालीची दखल घेऊन आपणांस 'सत्यशोधक मुक्ता साळवे समाजभूषण पुरस्कार २०२६' हा मानाचा पुरस्कार देऊन आपला मनःपूर्वक गौरव करताना आम्हाला अतिशय आनंद होत आहे. हा पुरस्कार म्हणजे आपल्या संशोधनाचा सन्मान तर आहेच, पण तो भविष्यातील इतिहास लेखनासाठी दिलेली कौतुकाची थाप आहे.

Vshinde	SRShinde
मा. विनोद राम शिंदे	**मा. सुमन राम शिंदे**
संस्थापक/अध्यक्ष	सरचिटणीस
शिंदे शिक्षण प्रसारक मंडळ	शिंदे शिक्षण प्रसारक मंडळ

शिंदे शिक्षण प्रसारक मंडळ आयोजित
सत्यशोधक मुक्ता साळवे
समाजभूषण पुरस्कार सोहळा-२०२६
मुक्ता साळवे